

APLICAREA GARANȚILOR JUDICIARE PENTRU EVITAREA RESTRÂNGERII EXERCITIULUI UNOR DREPTURI ȘI LIBERTĂȚI FUNDAMENTALE ALE OMULUI

Narcisa Beatrice COJOCARIU, master
Universitatea” Gheorghe Asachi “, Iași
Consilier principal în administrația publică
cbetarice@yahoo.com

Zinaida LUPAȘCU, doctor în drept
Universitatea Tehnică a Moldovei
lupascuzinaida135@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3867-197X

Nicoleta MOROZAN, doctorand
Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept
Artur ZAGORNEANU, magistrul în drept, avocat

Rezumat: *Accesul la justiție este o condiție indispensabilă în promovarea și garantarea drepturilor și libertăților. Acesta constă în a încorpora în dreptul pozitiv al fiecărei țări, înainte de toate, o reglementare a intereselor omului, maximum de justiție pe care o poate admite populația țării respective.*

Pentru a concretiza și a conferi plenitudine dreptului de acces liber la justiție, legiuitorul stabilește multe alte prevederi constituționale și le dezvoltă, le concretizează detaliat în legile organice. Luate în ansamblu, ele devin fundament și criteriu de bază al calificării statului de drept. Aceste prevederi au valoare de principiu pentru întregul sistem de drept, ele reprezentând, de fapt, temeiul oricărui demers legislator. Totodată, unele dintre acestea au legătură directă și mai strânsă cu exercitarea dreptului de acces liber la justiție. La acestea pot fi atribuite: prezumția de nevinovăție, inviolabilitatea domiciliului, restrângerea exercitării unor libertăți, dreptul la apărare, dreptul de petiționare.

Cuvinte cheie: *prezumția de nevinovăție, inviolabilitatea domiciliului, restrângerea exercitării unor libertăți, dreptul la apărare, dreptul de petiționare.*

Abstract: *Access to justice is an indispensable condition in the promotion and guarantee of rights and freedoms. It consists in incorporating into the positive law of each country, first of all, a regulation of human interests, maximum justice that the population of that country can admit. In order to concretize and give fullness to the right of free access to justice, the legislator establishes many other constitutional provisions and develops them, concretizes them in detail in the organic laws. Taken as a whole, they become the basis and basic criterion for the qualification of the rule of law. These provisions have the value of principle for the entire legal system, they being, in fact, the basis of any legislative approach. At the same time, some of them are directly and more closely related to the exercise of the right of free access to justice.*

Keywords: *presumption of innocence, inviolability of the domicile, restriction of the exercise of certain freedoms, the right to defense, the right to petition.*

Introducere.

Accesul la justiție indica, în mod direct, existența unei obligații active a Statului de a asigura dreptul la satisfacție efectivă în justiție. Spre deosebire de alin 1 al art.21 al Constituției României, care prevede că „*orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor sale legitime*”, alin (1) art.20 al Constituției Republicii Moldova stipulează, în viziunea

noastră o prevedere mai oportună de probleme: „*orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente.*” Aceasta presupune obligația statului de a crea un sistem de instanțe, în număr suficient, și de a reglementa funcționarea lor în modul în care sunt satisfăcute cerințele minime ale oamenilor. În al doilea rând, există o legătură evidentă între noțiunea de „satisfacție efectivă” și „instanțele judecătorești competente”, și anume locul unde trebuie să se exercite apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului prin utilizarea tuturor garanțiilor judiciare prevăzute de legislația în vigoare.

Prezumția de nevinovăție. Presumțiile sunt procedee tehnice prin care legiuitorul acceptă sau impune, că ceva există fără necesitatea de a proba o atare situație. Profesorul universitar D. Baltag are dreptate, afirmând că „orice încercare de definire a termenului „presumție” n-ar putea ignora faptul că, în mod obișnuit, el semnifică constituirea unei păreri întemeiate pe fapte inerente, pe ipoteze, pe deducții ,astfel prezumția este o supoziție, o presupunere, recunoașterea unui fapt ca autentic până la proba contrară”[3.,p.48] Presumția este, deci, faptul de a admite, în mod provizoriu, că ceva este real, posibil, adevărat, pe baza legăturii sale cu o împrejurare notorie, sau posibil și ușor de dovedit[3, p.129]

O categorie aparte este prezumția de nevinovăție. Ea este o prezumție legală categorică[7.,p.198.], întrucât legea afirmă nevinovăția persoanei învinuite de săvârșirea unei infracțiuni, nevinovăție care există până în momentul în care, pe baza probelor administrate, se pronunță o hotărâre de condamnare care rămâne definitivă. Sentința de condamnare, având ca temei vinovăția persoanei, schimbă situația acesteia de persoană nevinovată încetând din acest moment. Presumția de nevinovăție este considerată un drept, un principiu și o garanție procesuală, îndeplinind un șir de funcții în apărarea drepturilor și libertăților omului.

Este un drept fundamental al omului, având rolul de a proteja alte drepturi și libertăți. Acest considerent face ca el să fie enumerat de către documentele internaționale alături de celelalte drepturi ale omului. Avem în vedere *Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948, Convenția Europeană a Drepturilor Omului din 1950 și Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 1966.* Într-o societate civilizată, organizată pe principiile statului de drept, prezumția de nevinovăție este calificată a fi un drept esențial.[16.,p.122.].

Constituțiile României (art.23) și ale Republicii Moldova (art.21) includ prezumția de nevinovăție și o consideră o condiție obligatorie a statului de drept. Înscrierea acestor prevederi au rolul de a proteja individul față de ingerințele nejustificate ale statului.

Prezumția de nevinovăție este, în același timp, și o garanție procesuală, întrucât privește o persoană învinuită sau inculpată, față de care nu există, până la finalul procedurii judiciare, un temei consolidat de a fi considerată vinovată de săvârșirea faptei pentru care este cercetată. Privită sub acest aspect, prezumția de nevinovăție este o garanție procesuală cu caracter constituțional. [26.,p.63] În această calitate, ea reprezintă un reper de bază pe întregul traiect al procesului penal, imprimând, în toate etapele sale, respectiv începerea urmăririi penale, punerea în mișcare a acțiunii penale, trimiterea în judecată, promovarea căilor de atac etc., o conduită adecvată din partea organelor statului. Putem considera, că prezumția de nevinovăție are și valoare de principiu, în general, pentru întregul sistem de drept și, în special, pentru dreptul penal[15.,p.48.]

Ca principiu fundamental al procesului penal, el ghidează măsurile, care se întreprind în așa fel, încât nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală, obligând organele judiciare să-și întemeieze acuzațiile pe un probatoriu incontestabil. Această cerință le pretinde să acționeze cu obiectivitate pentru a produce și administra probele necesare în cauza pe care o cercetează. Deznodământul operațiunii judiciare trebuie ferit de idei preconcepute, lipsite de probe. Corectitudinea sa este garantată de principiul prezumției de nevinovăție.

Ca principiu, prezumția de nevinovăție se află în corelație cu alte principii ale procesului penal cum ar fi aflarea adevărului, rolul activ al organelor judiciare, dreptul la apărare etc. El pretinde ca cercetarea cauzei să se facă sub toate aspectele, atât în favoarea învinuitului, cât și în defavoarea sa. Potrivit acestui principiu, organele judiciare trebuie să manifeste o atitudine angajantă în lupta împotriva infracționalității. Să nu se inducă ideea, că principiul ar constitui o piedică, din acest punct de vedere. Deopotrivă, el pretinde o atitudine fermă, dar calificată și lipsită de erori, pentru a nu se ajunge la condamnarea unui inocent, astfel pot să apară noi pericole pentru siguranța cetățeanului și climatul de conviețuire socială.

O problemă apărută, în doctrina de specialitate [27, p.98.] ne expune momentul de când operează prezumția de nevinovăție, și anume, momentul în care o persoană este învinuită de săvârșirea unei fapte ce atrage după sine răspunderea penală, aducându-i-se la cunoștință actul de învinuire sau odată cu primul act procedural îndeplinit de organele de cercetare. Problema este generată de faptul, că atât Constituția (art.23, alin 11), cât și Codul de procedură penală (art. 4, alin 1) precizează numai momentul până la care persoana învinuită este considerată nevinovată, respectiv, până la rămânerea definitivă a sentinței de condamnare, dar omite să arate și de când începe să opereze acest principiu.

Întrucât până la emiterea actului de învinuire se îndeplinesc mai multe acte premergătoare, considerăm că acțiunea prezumției de nevinovăție ar trebui extinsă și asupra acestora, deoarece ele constituie, de fapt, temeiul începerii procesului penal. Săvârșirea unei fapte penale atrage după sine intervenția organelor abilitate, fie că sunt sesizate printr-o plângere, fie că legea, dat fiind natura faptei, le impune să se autosesizeze. Chiar dacă autorul faptei este cunoscut din primul moment, el nu poate avea decât calitatea de suspect și așa trebuie tratat de către organul de cercetare. Deci, prezumția de nevinovăție urmează să opereze odată cu primele acte ce se întreprind în cazul săvârșirii unei infracțiuni. Respectarea acestui principiu protejează organul de cercetare penală de riscul unor idei preconceptuate care, uneori, pot altera întregul material probatoriu care se administrează.

În cursul procesului penal, care debutează odată cu primele acte premergătoare, ceea ce se poate constata, și nu totdeauna cu certitudine, este că fapta săvârșită este prevăzută de legea penală și că prezintă pericol social. Cu privire la cealaltă trăsătură a vinovăției învinuitului sau inculpatului, organele judiciare care instrumentează cauza, au obligația de a se abține de la orice referire, care să reflecte, în vreun fel, o prejudecată cu privire la vinovăția acuzatului. Mai mult decât atât, ar fi necesar ca aceste organe să nu-și formeze astfel de prejudecăți, pentru că, acționând sub presiunea lor, există riscul să omită anumite probe, să le trateze disproporționat ca importanță, să le interpreteze deformat.

După cum s-a arătat, atât Constituția României și Constituția R.Moldova cât și legislația subsecventă, în speță, codurile de procedură penală, definesc într-o manieră modernă, prezumția de nevinovăție. Cu toate acestea, practica judiciară se confruntă cu frecvente cazuri de ignorare a acestui principiu. Cauze multiple se opun asimilării sale de către cei, care îndeplinesc diferite funcții de autoritate în actul de justiție.

Condamnărilor pronunțate de CEDO împotriva României pentru încălcarea prezumției de nevinovăție demonstrează că, deși principiul este corect statuat, din punct de vedere legal, totuși, jurisprudența n-a reușit încă să-l asimileze, pentru a deveni un mod de gândire, atitudine și comportament din partea organelor judiciare.

Accidentul Mihăilești, cunoscut de opinia publică din România, fiind și puternic mediatizat datorită gravității sale (18 morți și 13 răniți), și, prin urmare, atrăgând un interes major față de derularea procedurilor, a devenit și o cauză de competența a Curții Europene a Drepturilor Omului, pe motivul încălcării prezumției de nevinovăție. În speță, purtătoarea de cuvânt a Curții de Apel Galați, cu trei zile înainte ca aceasta să se pronunțe asupra cauzei aflate pe rolul ei, a afirmat public că „*este probabil ca, Curtea să desființeze hotărârea Tribunalului. Presupun că va urma condamnarea inculpaților și*

confirmarea sentinței primei instanțe”. După cum s-a apreciat, purtătorul de cuvânt nu s-a limitat la o simplă comunicare de informații, ci și-a exprimat opinia cu privire la vinovăția inculpaților, încurajând opinia publică să creadă în vinovăția lor, chiar dacă a folosit anumiți termeni, care sugerau îndoiala, ca „probabil” și „presupun”. [8.]

O distincție clară trebuie făcută între o declarație, prin care se exprimă doar suspiciunea sau presupunerea privind autorul unei anume infracțiuni, aflate în cercetări, și afirmația clară, neechivocă, în absența unei condamnări definitive, că acea persoană a săvârșit respectiva faptă. De exemplu, într-o altă speță, procurorul de caz a afirmat, într-o conferință de presă, că reclamantul era vinovat de trafic de influență, vinovăția acestuia fiind, de fapt, stabilită abia după doi ani. S-a apreciat că afirmațiile procurorului nu s-au plasat în contextul procedurii în curs și că, având caracter oficial, au putut influența opinia publică și actele procedurale aflate în curs de îndeplinire. [9., § 70, § 120-121]

Este foarte important și contextul, în care se fac declarațiile, deoarece de acestea depinde și efectul pe care-l au ele asupra publicului. De exemplu, într-o speță [182., § 128], ajunsă pe rolul CEDO s-a acuzat faptul că prezumția de nevinovăție ar fi fost încălcată prin declarațiile, pe care un oficial al statului le-a făcut într-o videoconferință cu prefectii. S-a considerat că aceste declarații, fiind făcute într-un cadru restrâns, fără accesul publicului și nici n-au menționat numele reclamantului, nu echivalează cu o afirmație privind vinovăția.

Cele spuse supra, scot în evidență rolul principiului prezumției nevinovăției. Având însă în vedere practica judiciară și nenumăratele încălcări, confirmate și de condamnările CEDO, considerăm că acesta este lipsit de un suport de responsabilitate eficient. Condamnările s-au repercutat asupra statului, prin obligarea sa la plata unor despăgubiri în contul reclamațiilor. În schimb, nu este suficient de clară răspunderea celor care au ignorat acest principiu. Dacă cei direct implicați în actul de justiție nu vor simți efectele actelor lor, incompatibile cu regulile și principiile în care trebuie să se desfășoare activitatea judiciară nu credem că vor fi descurajate astfel de practici. De aceea, ca orice regulă de drept, considerăm că și principiul prezumției de nevinovăție ar trebui întărit cu sancțiuni.

Am încheia aceste câteva considerații cu precizarea făcută de profesorul universitar D. Baltag: „*recunoscând în prezumții adevărurile absolute sau relative încorporate, categoria lor, întocmai ca dreptul în totalitatea lui, trebuie să rămână dinamică, receptivă la transformările intervenite în viața socială și la acumulările pe care cunoașterea umană le înregistrează*” [6.p.54.]

Inviolabilitatea domiciliului. Domiciliul are o importanță deosebită pentru orice om. Calitatea vieții sale este condiționată, în mare măsură, de locul în care trăiește, loc căruia el îi imprimă ceva din personalitatea sa, căutând să-și creeze confortul în care să se simtă cât mai bine. Intimitatea are pentru fiecare individ o mai mică sau mai mare importanță, în funcție de personalitatea sa. De fapt, fără intimitate nu există personalitate. Și din acest punct de vedere, domiciliul dobândește o semnificație deosebită, având și funcția de protector al intimității individului. Aceste considerente pledează pentru garantarea unui regim special de protecție juridică a domiciliului. Datorită importanței sale pentru libertatea și intimitatea individului, domiciliului i s-a creat un regim juridic de protecție special, alături de celelalte valori ce definesc personalitatea umană, regim, care-și are izvorul și în documentele internaționale cu privire la drepturile omului.

Astfel, chiar în Declarația Universală a Drepturilor Omului se precizează că „*Nimeni nu va fi supus la imixțiuni arbitrare în viața sa personală, în familia sa, în domiciliul său ori în corespondența sa, nici la atingeri aduse onoarei sau reputației sale. Orice persoană are dreptul la protecția legii împotriva unor astfel de imixțiuni sau atingeri*” (art. 12). Și art. 17 din Pactul internațional privitor la drepturile civile și politice conține o asemenea formulare, prezentă, de altfel, și în Carta Drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (art. 7) și Convenția Europeană a Drepturilor Omului prin art. 8.

Ca țări semnatare a acestor instrumente juridice internaționale, România și R. Moldova au transpus în legislația internă reglementările respective, creându-și propriul regim juridic de protecție a domiciliului. Sunt de invocat, în primul rând, dispozițiile constituționale. După ce se dispune, la alin (1) al art. 27 și, respectiv, alin (1) al art.29 că domiciliul și reședința sunt inviolabile și că nimeni nu poate pătrunde sau rămâne în domiciliul sau reședința unei persoane fără învoirea acesteia, la aliniatul următor sunt precizate situațiile de excepție, când din motive de importanță majoră, ca executarea unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătorești, înlăturarea unei primejdii privind viața, integritatea fizică sau bunurile unei persoane, apărarea securității naționale sau a ordinii publice, prevenirea răspândirii unei epidemii, acest drept poate fi limitat, adică în locuința persoanei se poate pătrunde și fără învoirea ei sau chiar prin înfrângerea împotrivirii pe care ar exercita-o.

Cu privire la **percheziția domiciliului**, Codul de procedură penală, în art. 157-164, detaliază responsabilitățile, condițiile, procedurile și modul de valorificare a materialului probator, obținut prin astfel de operațiuni. În ceea ce ne interesează, din perspectiva garanțiilor judiciare, mandatul de percheziție trebuie să conțină suficiente informații care să motiveze această măsură, altfel, el deschide calea unor abuzuri sau excese din partea anchetatorilor, crescând riscul unor ingerințe nejustificate în dreptul de inviolabilitate asupra domiciliului. [17.]

De mare importanță în respectarea acestui drept este definirea cât mai clară a conceptului juridic de domiciliu. Astfel, noțiunea de domiciliu are unele semnificații deosebite de la o ramură de drept la alta. De exemplu, în dreptul civil, domiciliul este acolo, unde persoana declară că are locuința principală, iar reședința este locul, unde respectiva persoană își are locuința secundară. Fiind un element de identificare, persoana nu poate avea decât un singur domiciliu și o singură reședință, chiar dacă deține mai multe locuințe. În situația în care domiciliul nu este cunoscut, atunci reședința va fi considerată domiciliu. [19., p. 248.]

Spre deosebire de dreptul civil, în dreptul constituțional, domiciliul are o semnificație mai largă, incluzându-se în acest concept și alte locuri, în care poate trăi o persoană și familia sa, cum ar fi camere de hotel, cămine, cabane etc. Rațiunea constă în aceea, că și în aceste locuri, dacă sunt ocupate legal, intimitatea și liniștea persoanei urmează a fi protejate. Din aceleași considerente, noțiunea de domiciliu nu se limitează exclusiv la locuință, și anume locul unde persoana se odihnește sau desfășoară alte activități, dar și dependențele, grădina, curtea, garajul și alte locuri împrejmuite. [23.,p.170.]

Pentru că noțiunea de *domiciliu* se confundă, uneori, cu cea de *locuință*, respectiv, casă, apartament, cameră etc. doctrina dreptului penal a extins-o, considerând că în sfera ei poate intra orice construcție, în care o persoană înțelege să-și trăiască viața, chiar dacă pentru publicul larg unele dintre aceste locuri sau adăposturi nu sunt percepute ca locuințe, cum ar fi cabane, bărci, bordeie, colibe etc. [22.,p.292.] Dispozițiile art. 157, alin (2) din Codul de procedură penală sunt, din acest punct de vedere, mai mult decât edificatoare, când precizează că: „*prin domiciliu se înțelege o locuință sau orice spațiu delimitat în orice mod ce aparține ori este folosit de o persoană fizică sau juridică.*”

Deci, n-are relevanță nici modul cum este delimitat acest spațiu, nici durata de folosință, nici sub ce titlu este deținut sau folosit. Desigur, că acesta trebuie să fie unul legal, pentru că ocuparea și folosirea abuzivă a unui spațiu nu mai poate beneficia de protecția legii.

Ideea de violare de domiciliu presupune ocuparea efectivă a aceluși spațiu de către titular, pentru că, altfel, nu mai putem vorbi de o ingerință în universul intim al respectivei persoane. De exemplu, un imobil gol, neocupat, sau care n-a fost încă ocupat, deși s-a încheiat un contract de închiriere în acest scop, nu poate fi susceptibil de violare de domiciliu. Deci, nu este suficientă simpla destinație de locuință, mai trebuie să se îndeplinească și condiția locuirii ei efective. Locuirea efectivă nu presupune, însă, și continuitate, nici prezența persoanei în acel spațiu atunci când ingerința nepermisă are loc, pentru ca fapta să fie calificată violare de domiciliu. O contribuție importantă la dezvoltarea acestui

concept și-a adus-o și jurisprudența penală română. Astfel, într-o speță, s-a decis că există violare de domiciliu și atunci, când o persoană a pătruns fără drept, prin escaladare, într-o cameră în care locuiau mai multe fete, într-un internat, chiar dacă imobilul aparținea unei unități publice. Tot violare de domiciliu s-a considerat a fi și pătrunderea soțului, despărțit de soția sa, în fosta locuința comună, el locuind în acel moment la un domiciliu flotant. De asemenea, nefiind relevant sub ce titlu se ocupă un spațiu, s-a considerat că violare de domiciliu este și atunci, când proprietarul pătrunde, fără consimțământul chiriașului, în camera pe care acesta din urmă o folosește, în temeiul unui contract de închiriere. Deci, și chiriașului i se protejează dreptul la inviolabilitatea domiciliului, chiar împotriva intruziunilor exercitate de proprietar. Noțiunea de domiciliu a fost interpretată extensiv și în practica CEDO. Astfel, în această noțiune au mai fost incluse celula unui penitenciar[10.,p.192], locațiile comerciale ale unei persoane juridice[11.,p.198], locuința privată a unei persoane care este, în același timp, și sediul social al unei societăți conduse de acesta[12.,p.202], chiar și rulota pe care o folosește ca domiciliu o persoană nomadă. [13.]

Desigur, nu poate fi extins fără limite conceptul de domiciliu sau de locuință, dacă printr-o asemenea extindere, sunt lezate drepturi legitime de interes public sau privat. De exemplu, dacă în speța anterioară Curtea a asimilat caravana cu domiciliul persoanei, care o ocupa, nu aceeași soluție a considerat a fi legitimă și cu un autoturism, parcat pe drumurile publice. La fel au stat lucrurile și în cazul, în care s-a încercat extinderea noțiunii de domiciliu asupra unui teren sau chiar a unei regiuni, cu justificarea că titularul ar fi avut în aceste locuri origini familiale. [14.,p.687]

Dreptul de petiționare. În categoria drepturilor garanții intră și dreptul de petiționare. Aceasta, pentru că, prin intermediul lui, sunt apărute, revendicate sau reparate alte drepturi și libertăți. Este un drept de tradiție în sistemul dreptului românesc. Expresia cea mai cunoscută care-l consacără este „*jalba-n proțap*” sau „*a umbla cu jalba-n proțap*.” [21.] Aceasta era modalitatea de a reclama, a protesta, a cere un drept, a face o plângere, a se jeluia etc. Practica își are originea în evul mediu românesc, când domnii organizau divanuri sau județe în târguri, ascultând pricinile localnicilor. Întrucât acestea erau numeroase și multă lume se aduna în locul de judecată, cei mai îndrăzneți se foloseau de niște bețe mai lungi în vârful cărora agățau jalbele și i le întindeau domnului, având, astfel, mai mare șansă că plângerile să ajungă la el.

Petiția este modalitatea prin care cetățenii se adresează unei autorități publice reclamând încălcarea unui drept sau solicitând o explicație în legătură cu o problemă personală sau de interes general. Ea se poate prezenta sub diferite forme, cum ar fi cerere, reclamație, sesizare, denunț, propunere etc. și poate fi adresată în scris sau prin e-mail. Petițiile depuse prin poșta electronică trebuie să îndeplinească aceleași condiții de redactare și validitate ca și cele adresate în scris.

Există și o definiție legală, respectiv cea dată de Ordonanța Guvernului nr. 27/2002, modificată prin Legea nr. 233/2002, stipulată în art.3. Importanța deosebită a acestui drept pentru apărarea drepturilor și libertăților cetățenești precum și pentru buna funcționare organelor statului a făcut ca el să fie consacrat în legea fundamentală. Astfel, art. 51 și 52 din Constituția României și a Republicii Moldova, de altfel identice sub denumirea marginală „Dreptul de petiționare” dispun la alin. (1) că „*Cetățenii au dreptul să se adreseze autorităților publice prin petiții formulate numai în numele semnatarilor*” iar la alin. (2) că „*Organizațiile legal constituite au dreptul să adreseze petiții exclusiv în numele colectivelor pe care le reprezintă.*”

Deci, dreptul de petiționare poate fi exercitat atât individual, de către cetățeanul titular al dreptului pretins, cât și de către organizațiile legal constituite. Condiția este deosebit de importantă pentru că, pe de o parte, este vorba de o situație pe care n-o poate cunoaște altcineva mai bine decât cel implicat în ea, iar, pe de altă parte, se previne suprasolicitarea autorităților publice cu petiții ce nu pot fi susținute pentru că semnatarii nu au un interes nemijlocit în cauzele reclamate. Din aceleași

considerente, nu sunt acceptate nici petițiile anonime. Petițiile trebuie să conțină, deci, datele de identificare ale semnatarilor, cu care autoritatea competentă va stabili și o relație de comunicare în vederea soluționării aspectelor sesizate. Considerăm că această cerință constituțională, pe lângă faptul că permite o relaționare operativă a autorităților publice cu cetățenii, ea are și caracter moral, cel puțin, pentru faptul că se descurajează anumite porniri malițioase din partea unor persoane.

În scopul înlesnirii exercitării acestui drept, potrivit alin. (3) al art. 51 din Constituția României, semnatarii petițiilor sunt scutiți de taxe. Este o facilitate, în primul rând, pentru cei lipsiți de resurse și a căror probleme reclamă intervenția autorităților publice, însă la fel de adevărat este faptul, că ea face să crească volumul petițiilor cu conținut derizoriu sau care nu sunt de competența autorităților publice.

Pentru că este vorba de un drept, el n-ar avea nicio semnificație în lipsa unei obligații corelative. Aceasta, potrivit art. 51, alin. (4) din Constituția României, revine autorităților publice care trebuie să răspundă la petiții în termenele și în condițiile stabilite în legile ce le stabilesc cadrul normativ de funcționare. Varietatea de forme, sub care se pot prezenta petițiile, fiecare exprimând un anumit tip de probleme, impune ca și termenele și condițiile de rezolvare să fie diferite. Unele petiții pot fi rezolvate prin acțiuni simple din partea autorităților, altele, din contra, necesită cercetări, anchete, expertize etc., care sunt de durată. Termenele diferă, de asemenea, și în funcție de nivelul statal la care se află autoritatea sesizată. Autoritățile centrale, având în vedere competența mai largă cu care sunt investite, au nevoie de termene mai lungi în comparație cu termenele stabilite pentru autoritățile locale.

Dreptul de petiționare este consacrat și în *Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene*. Astfel, art. 227 prevede că orice cetățean al Uniunii Europene, precum și orice persoană fizică sau juridică cu reședința într-un stat membru are dreptul de a înainta, personal sau în numele unor asocieri cu alți cetățeni sau persoane, o petiție Parlamentului European. Obiectul petiției trebuie să privească un subiect care face parte din domeniile de activitate ale Uniunii Europene și care să atingă în mod direct acele domenii. Mai pe larg, acest drept este reglementat în Regulamentul de procedură a Parlamentului al Parlamentului European.

Restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți. În articolele (53), respectiv 54, din Constituția României și Republicii Moldova sunt reglementate, situațiile în care exercițiul unor drepturi și libertăți poate fi restrâns. Pentru ca această restrângere să nu le lipsească de conținut, ea trebuie să fie pe deplin justificată, iar ca dispoziția constituțională să nu fie interpretată, ca fiind în conflict cu celelalte este necesară o scurtă clarificare conceptuală a noțiunii de „restrângere”.

Viața omului nu poate fi concepută în afara ordinii sociale, ordine care presupune toleranță, respect reciproc între subiecte, protecție socială, acceptarea rațională a diferențelor, tocmai datorită eterogenității sociale și, nu în ultimul rând, un echilibru în care fiecare om să se simtă în siguranță.

De aceea, problema cea mai delicată, care apare și care va continua să reclame optimizarea cadrului juridic, constă în armonizarea intereselor individuale cu cele publice și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale în condițiile când situații obiective impun restrângerea exercițiului acestora.

În afara soluțiilor raționale, s-au afirmat și concepte extreme în încercarea de a se da răspuns la această problemă. Pe de o parte, s-a susținut prioritatea ordinii sociale, scop pentru care s-ar justifica sacrificarea drepturilor și libertăților iar, pe de altă parte, s-a afirmat preeminența acestora chiar dacă acest fapt ar atrage după sine alterarea ordinii sociale. Nici una dintre aceste teorii nu satisface cerințele unui echilibru social și a unui climat de siguranță în care viața să fie posibilă și oamenii să poată conviețui în armonie.

Imperativele unei societăți democratice autentice pretind echilibru între cetățeni și stat, precum și garanții contra ingerințelor arbitrare ale autorităților publice în exercitarea de către cetățeni a drepturilor și libertăților.

În această ordine de idei, e semnificativă remarcă doctrinarului R.Ciobanu: „*Considerăm că o variabilă de referință a organizării sociale este acceptarea și valorificarea ideii de cooperare în interes reciproc, deoarece doar prin conștientizarea avantajului reciproc, prin respectarea unui cadru normativ primar și cultivarea unor principii de care se conduc membrii unei societăți este posibilă organizarea sistemului social și menținerea ordinii sociale. Nu trebuie să credem că valorile și instituțiile unei societăți pot să se făurească de unele singure, doar prin practici sociale, independent de conștiința și de logosul uman*”. Dar, aceasta presupune, cedări, pentru atingerea scopului general-uman. [15, p.25]

De aceea, restrângerea exercițiului acestora, atunci când interese majore o impun pentru a asigura ordinea juridică, precum și protecția drepturilor altora și, în general, a societății trebuie înțeleasă ca o soluție rațională într-o societate democratică. Desigur, că apare riscul abuzului și, sub motivul unor interese de stat, să se producă ingerințe arbitrare în viața omului, să-i fie restrânsă libertatea sau exercițiul unor drepturi. Toate societățile se confruntă cu astfel de derapaje, întrucât tentațiile puterii devin uneori irezistibile. De aceea, problema garanțiilor împotriva unor astfel de abuzuri continuă să preocupe lumea civilizată, fără ca, deocamdată, să se poată afirma că s-ar fi găsit vreun obstacol eficient în calea acestora.

Pentru înțelegerea cât mai clară a noțiunii de „restrângere” se mai impune și a o deosebi de noțiunea de „diminuare”, cu care, de altfel, are conexiuni, putând genera chiar confuzii. Din punct de vedere juridic, ele nu reprezintă același lucru [4, p.16.] și de aceea confuzia trebuie evitată.

Diminuarea presupune micșorarea conținutului unui drept sau libertăți, reducerea volumului acestora, motiv pentru care ea nu poate fi acceptată într-o societate democratică. Ori de câte ori ea se produce, nu poate avea un temei legal. Fiind împotriva legii, se impune sancționată ca atare, iar dreptul încălcat reconstituit și libertatea lezată reconsiderată. Restrângerea, în schimb, nu poate și nici nu trebuie să ducă la diminuarea dreptului sau libertății. Ele își păstrează conținutul și doar pentru situațiile expres prevăzute de lege exercițiul lor este restrâns. Când aceste situații dispar, drepturile și libertățile pot fi și trebuie exercitate în limitele anterioare.

În majoritatea cazurilor, când se pune problema restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți, trebuie să existe un temei legal. Cunoașterea, interpretarea și aplicarea corectă a acestuia, în primul rând, de către autorități, dar și de către cetățeni, reprezintă o garanție împotriva arbitrariului și abuzului. Posibilitatea restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți este prevăzută și în documentele internaționale cu privire la drepturile omului, după cum urmează:

Declarația Universală a Drepturilor Omului. Art. 29, alin. 2 al Declarației, se referă la posibilitatea restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți. Fiecare persoană este supusă numai îngrădirilor stabilite de lege în scopul exclusiv al asigurării recunoașterii și respectului drepturilor și libertăților celorlalți și în vederea satisfacerii cerințelor juste ale moralei, ordinii publice și bunăstării generale, într-o societate democratică.

Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale[24.]. Potrivit prevederilor art. 4, statele părți se angajează să nu supună restrângerii aceste drepturi, decât la limitările stabilite de lege, numai în măsura compatibilă cu natura lor și exclusiv în vederea promovării bunăstării generale într-o societate democratică. Restrângerea este, deci, acceptată în viziunea Pactului, dar trebuie să fie prevăzută de lege, să servească un interes major, respectiv bunăstarea generală într-o societate democratică și nici să nu contravină naturii drepturilor pe care pactul le consacra. Prin prevederile art. 5, alin (2) se exclude posibilitatea admiterii vreunei restricții sau derogări de la drepturile fundamentale ale omului, recunoscute sau în vigoare în orice țară, în virtutea unor legi, convenții, regulamente sau cutume sub pretextul că pactul nu le recunoaște sau le recunoaște într-o mai mică măsură. Această prevedere trebuie socotită ca o garanție împotriva nerecunoașterii sau

restrângerii unor drepturi pe considerentul că pactul nu le-ar prevedea. Mai sunt de citat și prevederile art. 8, alin. (2), potrivit cărora pactul nu se opune restricțiilor legale în ceea ce privește exercitarea acestor drepturi de către membrii forțelor armate, ai poliției sau de către funcționarii publici, rațiunea constând, desigur, în specificul misiunilor ce le revine acestor persoane.

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice[25.] În art. 4 alin. 1, art. 5 alin. 2, art. 12 alin. 3, art. 18-19, art. 21, art. 22 alin. 2 sunt prevăzute, cu titlu de excepție, situațiile de restrângeri și derogări de la drepturile pe care Pactul le reglementează. Astfel, drepturile nu pot face obiectul unor restricții decât dacă acestea sunt prevăzute prin lege, necesare pentru a ocroti securitatea națională, ordinea publică, sănătatea și moralitatea publică sau drepturile și libertățile altora și sunt compatibile cu celelalte drepturi recunoscute în Pact.

Convenția Europeană a Drepturilor Omului. [8.] În art. 9 alin. 2, art. 10 alin. 2, art. 11 alin. 2 și art. 2 din Protocolul nr. 4 la CEDO se stabilește că drepturilor și libertăților prevăzute la textele respective nu pot face obiectul altor restrângeri decât cele justificate de măsurile necesare într-o societate democratică pentru securitatea națională, siguranța publică, menținerea ordinii publice, prevenirea faptelor penale, protecția sănătății sau a moralei, ori pentru protejarea drepturilor și libertății altora, cu condiția ca aceste restrângeri să fie prevăzute de lege. De exemplu, potrivit art. 9, alin. (2), libertatea de a-și manifesta religia sau convingerile nu pot face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru siguranța publică, protecția ordinii, a sănătății sau a moralei publice ori pentru protejarea drepturilor și libertăților altora. După cum se constată, toate aceste instrumente juridice internaționale, atunci când se referă la posibilitatea restrângerii drepturilor și libertăților pe care le consacără, pun condiția unui interes major ce necesită a fi protejat prin aceste restrângeri și prevederea ei expresă de lege.

Constituția României, prin prevederile art. 53, se situează pe aceeași linie de gândire. După ce, la alin (1), se precizează că restrângerea nu poate opera decât dacă este prevăzută de lege, enumerându-se, totodată, și valorile a căror protecție este vizată printr-o asemenea măsură, adică securitatea națională, ordinea, sănătatea ori morala publică, drepturile și libertățile cetățenești, desfășurarea instrucției penale, prevenirea consecințelor unei calamități naturale, ale unui dezastru ori ale unui sinistru deosebit de grav, la alin. (2) se pune condiția ca măsura să fie dispusă numai dacă este necesară într-o societate democratică, să fie proporțională cu situația care o reclamă, să fie aplicată nediscriminatoriu și să nu aducă atingeri altor drepturi sau libertăți.

Și *Constituția Republicii Moldova, prin art. 54,* după ce, în prealabil, stabilește că nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului, la aliniatul următor, reglementează posibilitatea unor restrângeri ale acestor drepturi, sub condiția protejării unui interes major ce privește securitatea națională, integritatea teritorială, bunăstarea economică a țării, ordinea publică, prevenirea tulburărilor în masă și a infracțiunilor, drepturile, libertățile și demnitatea altor persoane, informațiile confidențiale, autoritatea și imparțialitatea justiției. Se mai precizează că restrângerile nu pot afecta drepturile proclamate în articolele 20-24 adică accesul liber la justiție, prezumpția de nevinovăție, neretroactivitatea legii, dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle și dreptul la viață și la integritatea fizică și psihică.

O analiză comparativă a acestor două texte ne arată că unele valori sunt prevăzute în Constituția României, dar nu sunt indicate și în Constituția Republicii Moldova și invers. Cu toate acestea, nici în sistemul constituțional românesc și nici în cel din Republica Moldova valorile neindicate nu rămân în afara protecției juridice, atunci când se pune problema restrângerii unor drepturi și libertăți. De exemplu, în textul art. 53 din Constituția României nu este precizată integritatea teritorială ca valoare a cărei protecție ar justifica restrângerea unor drepturi și libertăți, dar este indicată securitatea națională

care firesc că o include și pe cea referitoare la integritatea teritorială. Tot în conceptul de securitate națională mai pot fi incluse bunăstarea economică a țării, confidențialitatea informațiilor etc. Astfel, legiuitorul constituant și din România și din Republica Moldova a căutat ca, în redactarea textelor, să dea mai multă expresivitate acelor valori care pentru publicul larg are o semnificație deosebită sau chiar trezește o anumită sensibilitate cu rezonanță istorică.

Textul de Constituție arată că restrângerea exercițiului unor drepturi și libertăți nu poate avea loc decât în temeiul legii, dar nu indică și despre ce fel de lege este vorba. Mai mult decât atât, noțiunea de „lege” mai este folosită și cu sens generic pentru orice act cu caracter normativ. Ar însemna ca temeiul legal al restrângerii să-l poată constitui orice act normativ, chiar și un ordin de ministru. Fiind însă vorba de drepturi și libertăți consacrate în Constituție, orice act de restrângere nu poate fi făcut decât în temeiul unei legi organice dacă nu chiar constituționale. Legile organice, fiind o prelungire a celor constituționale asigură garanția că restrângerea nu poate servi altor scopuri decât cele expres prevăzute în Constituție.

Principiul proporționalității, valabil și în alte domenii ale dreptului, are o necesară aplicabilitate și în ceea ce privește restrângerea unor drepturi și libertăți. El impune o măsură, în sensul de intensitate sau dimensiune, la care să se raporteze întinderea restrângerii. [1.,p.26-43] Spre deosebire de instrumentele juridice internaționale, invocate mai sus, în care acest principiu nu este precizat expres, el rezultând din interpretarea textelor respective, Constituția României îl nominalizează ca o condiție necesară, când se aplică măsura restrângerii unor drepturi și libertăți. „Măsura trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o...” se precizează în alin. (2) al art. 53.

Pentru mai multă claritate, este nevoie să facem deosebire între restrângerea unui drept și condiționarea exercitării lui. [20.,p.123.]De exemplu, potrivit art. 41, alin. (1), din Constituția României, dreptul la muncă nu poate fi îngrădit. Aceasta nu înseamnă că orice persoană poate ocupa orișice funcție sau loc de muncă. Din varii considerente acestea necesită o anumită pregătire și instruire, calități și aptitudini, experiență și virtuți etc. De aceea, în funcție de specificul fiecărui loc de muncă, sunt stabilite cerințe raționale, pe care persoana ce-l ocupă trebuie să le îndeplinească. Asta nu înseamnă o îngrădire a dreptului la muncă, întrucât condiționarea este justificată de interese majore care urmează a fi protejate.

În concluzie, principiul proporționalității asigură, pe de o parte, efectivitatea garanțiilor statului privind drepturile omului în situații concrete, iar, pe de altă parte, previne ingerința arbitrară a autorităților publice în exercitarea acestor drepturi sau aplicarea unor măsuri de restrângere a exercițiului lor, măsuri care reprezintă exces de putere. [2, p.24].

Concluzii:

Sub aspectul garanțiilor judiciare pentru promovarea și ocrotirea drepturilor și libertăților omului, intenționăm să accentuăm anumite sinteze ce-i sunt caracteristice.

Justiția este acea stare generală ideală a societății, realizată prin asigurarea pentru fiecare individ în parte și pentru toți împreună a satisfacerii drepturilor, libertăților și intereselor lor legitime. Practica demonstrează că puterea judecătorească a jucat și joacă un rol deosebit în apărarea și realizarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, precum și a celorlalte drepturi și interese legitime deduse judecății. În baza legii, puterea judecătorească este separată de celelalte puteri ale statului, având atribuții proprii ce sunt exercitate prin instanțele judecătorești, în conformitate cu principiile prevăzute de Constituție și celelalte legi. Puterea judecătorească se exteriorizează în activitatea competentă de decizie asupra conflictelor apărute între diferite subiecte de drept prin aplicarea legii în vigoare.

Pentru a concretiza și a conferi plenitudine dreptului de acces liber la justiție, legiuitorul stabilește multe alte prevederi constituționale și le dezvoltă, le concretizează detaliat în legile organice. Luate în

ansamblu, ele devin fundament și criteriu de bază al calificării statului de drept. Aceste prevederi au valoare de principiu pentru întregul sistem de drept, ele reprezentând, de fapt, temeiul oricărui demers legislator. Totodată, unele dintre acestea au legătură directă și mai strânsă cu exercitarea dreptului de acces liber la justiție. La acestea pot fi atribuite: prezumția de nevinovăție, inviolabilitatea domiciliului, restrângerea exercitării unor libertăți, dreptul la apărare, dreptul de petiționare.

Prezumțiile sunt procedee tehnice prin care legiuitorul acceptă sau chiar impune că ceva există fără să fie nevoie de a proba o atare situație. O categorie aparte de prezumție este prezumția de nevinovăție. Aceasta este un principiu de drept recunoscut la scara internațională. El este enunțat în prestigioase acte normative internaționale, la care România și Republica Moldova sunt parte. Astfel, art.23 al Constituției Române, intitulat „Libertatea individuală”, precizează, la alin.(11), că „*până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare persoana este considerată nevinovată*”, iar art.21 al Constituției Republicii Moldova, intitulat „Prezumția nevinovăției” stabilește expres: „*orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i sau asigurat toate garanțiile necesare apărării sale*”. Obligația de a respecta prezumția nevinovăției se aplică nu doar în cazurile penale, ci în toate cazurile când e vorba de respectarea drepturilor și libertăților omului.

Ca drept fundamental al omului, în esența sa, inviolabilitatea domiciliu este parte componenta a dreptului la respectarea vieții private și de familie, în aceeași măsură, fiind un element esențial al libertăților persoanei și al demnității omului. După ce se dispune, la alin. (1) al art.27 al Constituției României, alin (1) al art 23 al Constituției Republicii Moldova că domiciliul și reședința sunt inviolabile și nimeni nu poate pătrunde sau rămâne în domiciliul său reședința unei persoane fără consimțământul acestuia, la alineatul următor sunt prevăzute situațiile de excepție, când din motive de importanță majoră acest drept poate fi limitat. Norma constituțională ar rămâne litera moartă în cazul în care legislația nu ar prevedea sancțiuni pentru încălcarea ei.

Bibliografie:

1. ANDREESCU Marius, Principiul proporționalității. Contribuții ale filosofiei și doctrinei juridice în Pandectele Române, nr. 8/2015, pp. 26-43;
2. ANDREESCU Marius, Principiul proporționalității în dreptul constituțional, Editura C.H. Beck, București, 2007;
3. AMITETELOAIE Alexandru, Teoria generală a dreptului (curs introductiv în studiul dreptului), Editura Junimea, Iași, 2007.
4. ARAMĂ Elena, COCA George, Restrângerea expresă a drepturilor fundamentale de către prevederile constituționale din România și Republica Moldova, [consultat la 23.02.2022. Disponibil: <http://www.rsd.ro/Art-3-1-2009.pdf>];
5. BALTAG Dumitru, Teoria Generala a drepturilor, Curs universitar, Chisinau, ULIM, 2010, (total -536p); Dumitru Baltag, Nu este nimic mai practic decât o teorie, Chișinău, Tipogr. „Print-Caro”, 2020, 552 p.
6. BALTAG Dumitru, Teoria raspunderii si responsabilitatii juridice, Chisinau, ULIM, 2010, 440 p.
7. BOROI Alexandru, Mirela Gorunescu, Mihaela Popescu, Dicționar de drept penal, Ed. All Beck, București, 2004, p.198
8. CEDO, Cererile nr. 32619/08 și 33622/08, Ion GHERGHE împotriva României și Mihai Gună împotriva României introduse la 10 iulie 2008, respectiv la 15 iulie 2008 și comunicate la 30 mai 2017 <https://www.juridice.ro/519791/romania-la-cedo-cauzele-pendinte-gherghe-si-guna-condamnare-pentru-explozia-de-la-mihalesti-si-articolul-7-din-conventie.html>
9. CEDO, Vitan c. României, Hotărârea din 25 martie 2008, § 70, nepublicată; Păvălache c. României, Hotărârea din 18 octombrie 2011, § 120-121, nepublicată; Begu c. României, Hotărârea din 15 martie 2011, § 128, nepublicată; Regulamentul de ordine interioară al instanțelor judecătorești, aprobat prin Hotărârea Plenului Consiliului Superior al Magistraturii nr. 387/2005 (publicată în M. Of., nr. 958/25.10.2005), modificat prin Hotărârea Plenului Consiliului Superior al Magistraturii nr. 79/2014 (publicată în M. Of., nr. 53/22.01.2014); www.csm1909.ro, [cit. 06.01.2021 § 70, § 120-121
10. CEDO, Cauza Republica Irlanda contra Regatul Unit, hotărârea CEDO din 18 ianuarie 1978, în Corneliu Bârsan, op. cit. p. 140 și 149; Comisia Europeană a Drepturilor Omului, cauza Thomas McFeeley și alții contra Regatului Unit, Decizia din 15 mai 1980, în Nicolae Volonciu, Alina Barbu, Codul de procedură penală comentat, Editura Hamangiu, București, 2007, p. 202...p.202],
11. CEDO, cauza Société Colas Est și alții contra Franței, Hotărârea din 16 martie 2002, în

12. CEDO, cauza Chappell Contra Regatului Unit, Hotărârea din 30 martie 1989, în VOLONCIU Nicolae, BARBU Alina, op. cit., p. 202. Hotărârile Malone împotriva Regatului Unit din 2 august 1984, Kruslin împotriva Franței și Huvig împotriva Franței din 24 aprilie 1990, Halford împotriva Regatului Unit din 25 iunie 1997, Aalmoes împotriva Olandei din 25 noiembrie 2004, p.202], chiar și rulota pe care o folosește ca domiciliu o persoană nomadă.
13. CEDO, cauza Chapman contra Regatului Unit, Hotărârea din 18 ianuarie 2001, [citat02.08.2021]. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Roma_ROM.pdf.
14. CEDO, cauza Loizidou contra Turciei, Hotărârea din 18 decembrie 1996, în Vincent Berger, Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, Ediția a 6-a în limba română, Ed. I.R.D.O. (Institutul Român pentru Drepturile Omului), București, 2008, p. 687...p.687]
15. CIOBANU Rodica, Reperetele constituirii unei metodologii interdisciplinare în drept, Chișinău, 2020 https://ibn.idsi.md/en/vizualizare_articol/121894.
16. CHARRIER Jean Loup, Code de la Convention Europeenne des Droits de l'Homme commentee et annotee, Litec, Paris, 2000, p. 122.GAIUS, Institute, I.1, Paris, 1827, apud, Irineu Ion Popa, Op. cit., p. 115,p.122.
17. CODUL de procedură penală al Republicii Moldova, Publicat:05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251 art. 699, modificat, HCC6 din 19.03.19, MO119-131/05.04.19 art.63; în vigoare 19.03.19
18. CONVENȚIA Europeană a Drepturilor Omului. „Adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950. A intrat în vigoare la 3 septembrie 1953. Convenția a fost amendată prin Protocolul nr. 11, intrat în vigoare la 1 noiembrie 1998. România a ratificat Convenția și Protocoalele sale adiționale prin Legea nr. 30 din 18 mai 1994, publicată în „Monitorul Oficial al României“ nr. 135 din 31 mai 1994, Protocolul nr. 11 a fost ratificat prin Legea nr. 79 din 6 iulie 1995, publicată în „Monitorul Oficial al României“, Partea I, nr. 147 din 13 iulie 1995
19. COSMOVICI Paul, Tratat de drept civil, vol. I, Partea generală, Editura Academiei, București, 1989..p. p. 248.
20. . DELEANU I., Drept constituțional și institutii politice, Ed. Europa Nova, București. 1996.
21. <http://dictionareonline.duv.ro/>, consultat la data de 01 aprilie 2021
22. . DONGOROZ V., S. KAHANE, I. OANCEA, I. FODOR, N. ILIESCU, C. BULAI, R. STĂNOIU, Explicații teoretice ale Codului penal român, Partea generală, vol. I, ed. a 2-a, Ed. Academiei Române și Ed. All Beck, București, 2003.
23. MURARU I., Elena Simina Tănăsescu, Drept constituțional și instituții politice, ediția 12, vol. I, Editura All Beck, București, 2005..p.170.
24. PACTUL internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale.(Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966 prin Rezoluția 2200 A (XXI). Intrat în vigoare la 3 ianuarie 1976, cf. dispozițiilor art. 27. România a ratificat Pactul la 31 octombrie 1974 prin Decretul nr. 212, publicat în „Buletinul Oficial al României“, partea I, nr. 146 din 20 noiembrie 1974.)
25. PACTUL internațional cu privire la drepturile civile și politice(Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966. Intrat în vigoare la 23 martie 1976, cf. art. 49, pentru toate dispozițiile cu excepția celor de la art. 41; la 28 martie pentru dispozițiile de la art. 41. România a ratificat Pactul la 31 octombrie 1974 prin Decretul nr. 212, publicat în „Buletinul Oficial al României“, partea I, nr. 146 din 20 noiembrie 1974.
26. THEODORU Grigore, Tratat de Drept procesual penal, Ed. Hamangiu, 2007, p. 79; Gh. Mateuț, Presupunția de nevinovăție în lumina Convenției europene și a reglementărilor procedurale interne, Rev. Dreptul, 2000, nr. 11, p. 63. <https://www.hamangiu.ro/tratat-de-drept-procesual-penal-editia-a-4-a,p.63>
27. VOLONCIUC N., Conotații din perspectivă europeană la ultimele modificări ale Codului de procedură penală, Revista de Drept Penal, 2004, nr. 1;..p.98